

DÜNYADA 2020'DE TÜM ÖĞRENCİ SAYISI 200 MİLYON OLACAK

Prof. Dr. Üstün ERGÜDER

*Sabancı Üniversitesi öğretim üyesi
(Boğaziçi Üniversitesi eski rektörü)*

Bu kadar asır bildiği gibi giden, eski yapılarını koruyabilen üniversiteler şu an ciddi tehlikeler geçiriyor. Bazıları da buna 'fırsatlar' diyor 'tehlikeler' yerine, açıkçası ben de bu gruba daha yakınım. Değişen dünyada üniversiteler de o dünyaya kendilerini adapte etmek durumunda, çünkü buna mecbur.

Dünyada büyük değişiklikler oluyor ve üniversitelerin bunlara yetişebilmesi önemli bir sorun olarak çıkıyor karşımıza. Bugün, Avrupa'da herhangi bir kuruluşa gittiğiniz zaman en çok tartışılan şeylerden biri de 'üniversitelere ne olduğu' konusu.

Yüksek öğretime hem eğitimde, hem araştırmada, hem de topluma hizmette talep giderek artıyor. Yani şu 'fildişi kule', sözündeki gibi "fil dışından kulede otururlar, ne yaptıkları da belli değil" durumu geçerli değil çağımızda.

Rakamlarla örnek vermek gerekirse, 1980'de dünyada tüm eğitim sektöründe 50 milyon öğrenci vardı. 2000 yılında bu sayı 100 milyona çıktı. Bu sayının 2020'de ise 200 milyona çıkması bekleniyor. Dünyada öğrenci sayısı artarken, aynı zamanda geleneksel öğrenci tanımını dışına çıkan öğrenci sayısı da artıyor.

Kim bu öğrenciler? Çalışanlar, hayatın muayyen bir aşamasındayken eğitim almak isteyenler, yabancı öğrenciler. Yani daha yaşlı, çalışan nüfusa dahil ve kendi imkanlarıyla eğitim alanlar.

ÇÜNKÜ ÖĞRENCİ DEPOLARI ORALARDA

ABD'yi örnek verecek olursak, üniversite öğrencilerinin yüzde 75'i bu üç gruptan birine giriyor. Yüzde 50'si ikisine giriyor, yüzde 25'i her üçüne de giriyor. Bu çok ilginç bir değişim.

Diğer taraftan dünyada üniversite öğrencileri, daha çok nüfusu genç olan ülkelerden geliyor. Avrupa Üniversiteler Birliği'nin kalite değerlendirme sürecinde çalıştığım dönemden biliyorum; Estonya'da bir üniversiteye gidiyorsunuz, çok iyi bir üniversite, Amerikan kampüslerine benzeyen kampüsleri var ama öğrenci yok.

"Peki ne yapalım?" diye sorduklarında, Ortadoğu'ya açılmalarını öneriyorsunuz. Çünkü öğrenci depoları oralarda. Ülkelerarası öğrenci hareketliliği de artıyor.

ÜNİVERSİTELER GLOBALLEŞMEYE MAHKUM

Bu durumda üniversiteler, özellikle de eğitim alanında daha fazla globalleşmeye mahkum gibi görünüyor. Bu talep artışının üniversitelere getirdiği şöyle de olumlu bir gelişme var:

Örneğin, Türk-Yunan forumundan bazı arkadaşlarım şu an Kadir Has Üniversitesi'nde çalışıyor. Üniversitenin Yunan hocaları var, bu çok iyi ve önemli bir gelişme.

Aynı şey Sabancı, hatta Boğaziçi Üniversitesi'nde de var. "Hatta" dememin sebebi, devlet üniversitelerinde yabancı hoca çalıştırmanın oldukça karmaşık bir iş olması.

Üniversitelerden araştırma alanında da beklenti çok.

KATKIDA BULUNMAMA ŞANSINIZ YOK

Şöyle bir örnek vermek istiyorum. Biz, Boğaziçi Üniversitesi'nde öğretim üyelerini uygulamalı araştırmalara sevk etmek, endüstriyle ve toplumla bütünleşmelerini sağlamak için bir takım tedbirler alırdık.

Öğretim üyelerinden devamlı şu soru gelirdi, "Peki bizim

yapacağımız temel araştırmalara ne olacak? Teoriye ne olacak?” Ama bir taraftan da üniversiteler, bu hızla değişen dünyaya ve gelen taleplere de cevap vermek zorunda.

Örneğin üniversitelerin teknolojik dünyaya nasıl katkısı olacak, yoksa hiç olmamalı mı? Aklınıza bu sorular geliyor, ama aslında katkıda bulunmama gibi bir şansınız yok.

Topluma hizmet, yalnızca teknolojiye hizmetle olmaz. Toplumun sosyolojik olarak, siyasi olarak gelişmesinde de üniversitelerden çok şey beklenir. Üniversitenin demokrasiyle ilişkisi, ülkenin demokratikleşmesine katkısı bakımından son derece önemli.

YÖNETSEL ESNEKLİK ELZEM

Dünyada özel kurumların eğitimdeki artan payı da dikkat çekici. 1985’te bu pay yüzde 15 iken, 2000’lere doğru yüzde 30’a çıkmış. Avrupa ve Türkiye’de özel üniversite kavramı terstir biraz, özel üniversitelere ‘üniversite’ olarak bakılmaz, ama buna rağmen Türkiye’de de üniversite sayısı büyük artış gösteriyor.

1992’de, rektörlük yaptığım dönemde üniversite sayısı sadece 29’du. Şimdi 103 devlet üniversitesi, 62 de vakıf üniversitesi var. Bu güzel ve dünyadaki trendlere uyan bir gelişme.

Trendlere uymayan ise Türkiye’deki vakıf üniversitelerinin eğitimdeki payı, yani kaç öğrenciyeye eğitim verdikleri. 2000 yılında bu rakam yüzde 5 idi, şimdi ise yüzde 10 civarında.

MENAJER GİBİ ÇALIŞAN REKTÖRLER

Değişen dünyanın üniversite yönetimine bir de şöyle yansıması var. Artık girişimci liderlik, girişimci rektörlükten söz ediliyor. Yani bugünkü rektörlerin daha geniş bir biçimde düşünmesi bekleniyor.

Tıpkı bir menajer gibi düşünüp parayı da yönetebilmesi ve gerektiğinde gidip para da bulabilmesi gerekiyor.

Bir de kalite süreçleri çok önemli. Biz bugün ne yapıyoruz, bir rektör atıyoruz ve bu insana daha başından, “suçludur” diyoruz. Bir üniversite kuruyoruz, daha başından yine, “bu üniversite başarılı olamayacak” diyoruz.

Kısacası insanları, kurumları bir deli gömleğinin içine sokup üzerlerinde kontrol kurmaya çalışmaktan başka bir şey yapılmıyor. Oysa OECD’nin kriterlerinde olduğu gibi, rektörleri istediği gibi program geliştirebilmesi, istediği öğretim üyesini alabilmesi, öğrenci seçiminde sesini duyurabilmesi, elindeki parayı stratejik hedeflerine

yönelik kullanabilmesi ve stratejik planlama yapabilmesi için özgür bırakmak gerekiyor.

Bu özgürlüğü ve esnekliği üniversitelere veriyorsanız, bir yerde de üniversitenin topluma sorumluluğunu ölçmek durumundasınız. Bizdeki gibi baştan suçlu kabul etmeyip, performansa göre değerlendirmelisiniz üniversiteleri.

Kalite, akreditasyon ve kalite güvence sistemlerinin kullanılması bu yüzden gerekli ve önemli. Örneğin Sabancı Üniversitesi’nde olduğu gibi üniversite kendi programını, sistemini uygulamasın ama başarısı da ölçülüp ne kadar başarılı olduğu gözlelenebilsin.

ÜNİVERSİTELERE GELEN TEHDİTLER ARTTI

Peki, üniversitelerin bu yeni sistemde karşılaşacakları sorunlar neler? Bugün, ‘girişimci üniversite’ dediğiniz zaman tüyleri diken diken olan birçok arkadaşımız var. Çünkü girişimci üniversite denince, siz bir yerde, üniversiteyi bir işletme haline getiriyor ve başına menajer koyuyorsunuz.

Bu aslında haksız bir eleştiri değil ama bundan sonraki görevimiz orta yolu bulmak. Girişimci üniversite modelini ortaya koyan Amerikalı akademisyen Burton Clark, yazdığı ikinci kitabında kendi yarattığı modeli eleştirir.

Der ki “çok menajeryal bir modele giderseniz, üniversite akademisyenlerinin çok benimsediği arkadaşlık, meslektaşlık, dayanışma modelini dışlarsanız, oradaki girişimcilik de yürümez. Bir şekilde meslektaşlıkla girişimciliği üniversitenin bağdaştırabilmesi gerekir.”

ÖZERKLİĞE YÖNELİK TEHDİTLER VAR

Bir ikincisi, özerkliğe yönelik tehditler var. Magna Carta Gözlemevi 1988’lerde Avrupa’da üniversitelerin bürokratik otoritelere karşı, devlete karşı, hatta diğer Avrupa kuruluşlarına karşı özerkliğini korumak üzere kurulmuş. Ama bugün Magna Carta’da konuştuğumuz şey, 2010’lu yılların çerçevesinde bu yazılanların, yani üniversitelerin anayasalarının nasıl revize edileceği.

Burada şu akla geliyor, “acaba şimdi piyasayla bu kadar iç içe olmuş bir üniversite sistemine tehlikeler piyasadan da mı geliyor?”

Eğer üniversite gidip parasını bulacaksa, gelir getirici faaliyetlerde bulunacaksa, özerkliğini nasıl koruyacak? Kısacası özerkliğe gelen tehdit artık iki boyutlu; hem piyasadan hem de devletten gelen tehditler söz konusu.

MÜHENDİSLİK MEZUNU YÖNETİCİLİK YAPIYOR

“Bilgi toplumu nedir?” diye bakacak olursak, ABD’deki iş gücünün yüzde 40’ı her yıl iş, yüzde 10’u ise her yıl meslek değiştiriyor. İleri teknoloji gerektiren işler gelişmekte olan ülkelere ‘out source’ ediliyor, yani o ülkelere de bir talep yaratılıyor.

Boğaziçi’nden bir örnek vereyim, 2000 yılında mezunlar derneğinin yaptığı bir araştırmada, üniversite mühendislik bölümü mezunlarının yüzde 12’sinin mühendislik yaptığı, kalanının yönetici ya da iş sahibi olduğu çıkmıştı ortaya.

Böyle bir gerçek karşısında aklınıza çok ilginç sorular geliyor, “Biz nasıl eğitim veriyoruz, doğru mu yapıyoruz? Mühendislik bölümü ne yapıyor, işletmeyi kapatsak mı?” gibi sorular.

Şu bir gerçek ki üniversitelerin değişim esnekliğini göstermesi, eğitim programlarına artık yenilik getirmeleri gerekiyor. Burada söz tüptan, mühendislikten dışarı ama, “acaba üniversite mesleğe mi odaklanmalı?” sorusu da geliyor akla.

Örneğin ben o araştırmayı yaptığımız dönemde kapı kapı dolaştım ve “mühendislik mezunlarını niye yönetici olarak işe alıyorsunuz, ne buluyorsunuz onlarda?” diye sordum. Bana verilen cevap şuydu, “biz zaten eğitiyoruz, bilgisini veriyoruz. Düşünme biçimleri ve iş disiplinleri hoşumuza gidiyor, gerisini öğretiyoruz zaten.”

Sanırım, Prof. Dr. Tosun Terzioğlu da Sabancı Üniversitesi’ni kurarken bu tip düşüncelerden geçti ve bence çok ilginç bir deneyim örneği sergiledi. ‘Bölümsüz fakülteler, disiplinlerarası çalışmalar, çocukların üniversite kariyerleri sırasında bir disiplinden diğerine hareket etme imkanlarının olması.’

Bu örnek, günümüzde başka üniversiteleri de disiplinlerarası çalışmalar ve yenilikler yapmaya yönlendirmeli bence, buna ihtiyaç var.

“Sen bunu yapıyorsun, ama Kars’daki üniversite yapamıyor” diyor ve herkesi ortalama bir düzeye getirmeye çalışıyor. Bu sistemin bir an önce değişmesi, üniversitelerin bu yenilikleri yapabilecek, çıkan fırsatlardan yararlanabilecek ve kendini bilgi toplumuna adapte edebilecek yönetsel esnekliği gösterebilmesi gerekiyor.

SİSTEMİN DAHA YATAY KURULMASI GEREK

Türkiye’de ilk başta, eleştirdiğimiz şeyi ve neyi değiştirdiğimizi anlayabilmemiz lazım. Burada Türkiye’nin önünde bence iki sorun var. Kitle sorunu halen devam ediyor Türkiye’de.

Ama 2025’lere 2050’lere doğru bakarsak giderek azalacak bu baskı. Türkiye’nin önüne de bir fırsat dönemi çıkıyor. Bu fırsatla ne yapacaksınız? Bu fırsatı iyi değerlendirebilmek için kaliteye yatırım yapılması lazım. Kaliteye yatırımı nasıl yapacaksınız? Burada da kurumların ve insanların yaratıcı güçlerinden faydalanmak gerek.

Ankara’da oturup her şeyi oraya toplayıp burada, “aman şimdi şu olsun, aman bu olsun” diye, merkezi planlamayla bu işi çözemeyiz. Kurumlardaki arkadaşların, kurumları yürüten insanların, akademisyenlerin yaratıcılığından faydalanmanız gerekir. Bunun için de sistemi daha yatay kurmalısınız.

Peki, yükseköğretim kuruluna gerek var mı? Var ama bence bir koordinasyon kurulu olarak var. Ama bugün her işe karışıyorlar, bu böyle gitmemeli. Bir ulusal akreditasyon veya kalite güvence kuruluna ihtiyacımız var, bir üst kuruluş olarak.